

Raport științific sintetic
privind implementarea proiectului

Raportul între filosofie și teologie în comentariile cisterciene de Sentințe. Impactul cistercienilor asupra universității în secolul al XIV-lea,

PN-II-ID-PCE-2012-4-0272

finanțat prin CNCS și implementat de Universitatea Babeș-Bolyai (Cluj-Napoca)
în perioada
septembrie 2013 – decembrie 2014

Primele două săptămâni ale lunii septembrie 2013 au fost dedicate în mod principal demarării administrative a proiectului. După stabilirea și semnarea tuturor documentelor de care a depins lansarea proiectului, în calitate de director de proiect m-am ocupat de implementarea științifică a proiectului. Principalul obiectiv a fost de a alcătui echipa și de a stabili în interiorul echipei o planificare a activităților. Acest lucru a necesitat mai multe reuniuni care mi-au prilejuit ocazia de a discuta cu fiecare membru în parte și de a stabili care este nivelul fiecăruia de implicare în proiect. În același timp am încercat să evaluăm în ce măsură participarea lor la proiect trebuie să fie profitabilă într-un dublu sens. Proiectul trebuie să câștige de pe urma calităților și participării lor, iar rezultatele proiectului trebuie să îi ajute și pe ei în planul carierei personale pentru a le deschide perspective pe mai departe. Având ca punct de plecare această strategie am decis să integrez în echipă tineri și foarte tineri cercetători cărora să le dau ocazia să se formeze sau să se perfecționeze pe toată durata proiectului în cadrul cercetării în echipă. Așadar am încorporat în cadrul echipei studenți, masteranzi, doctoranzi și post-doctoranzi. Aceste diferite niveluri academice asigură echipei mult dinamism și permit proiectului să devină o platformă de modelare a unor tinere talente.

După ce echipa a fost organizată, următoarea etapă a fost aceea de a diviza munca în echipă. Am decis împreună să începem transcrierea și editarea comentariului de *Sentințe* a lui Jacobus de Altavilla, cel mai de seamă reprezentant al ordinului cistercian de după 1350. Acest text este capital pentru înțelegerea scolasticii târzii și pentru stabilirea impactului cistercienilor asupra dezvoltării mediului universitar spre sfârșitul Evului Mediu. De asemenea, textul este de interes internațional și astfel acest lucru asigură posibilitatea unei echipe de cercetare românești de a realiza o contribuție esențială în planul cercetării europene. În ciuda interesului major, acest text nu este studiat de nimeni pentru moment. Caracterul lui inedit conferă originalitate proiectului, iar membrii proiectului au fost foarte entuziaști înțelegând că au șansa de a participa la un proiect ce le poate asigura o recunoaștere și o afirmare internațională.

În calitate de conducător de proiect am prezentat în mai multe rânduri în fața echipei proiectul și am pus la dispoziția membrilor echipei toate materialele și documentația pe care le dețineam în legătură cu comentariul de *Sentințe* al lui Jacobus de Altavilla. Acest lucru a permis membrilor să se familiarizeze cu autorul, cu genul literar, cu contextul în care textul a fost produs. Astfel s-a stabilit un prim pas în formarea și inițierea studenților într-un domeniu nou de cercetare.

Următoarea etapă a fost de a decide principiile de ediție pe care le urmărim în cadrul echipei noastre. S-a decis ca într-o primă fază fiecare membru al echipei să

transcrie până în luna martie 2014 câteva questiuini din cartea I a comentariului de *Sentinte*, urmând ca în luna martie să decidem asupra etapei următoare de stabilire a textului și anume colaționarea cu celelalte manuscrise.

Un eveniment marcant pentru proiect a fost participarea între 23 și 28 Septembrie 2013 a tuturor membrilor echipei la o Școală de Vară internațională (*First Annual THESIS Summer School for Reading Medieval Manuscripts- THESIS ERC*) de paleografie organizată la Colibița (Bistrița) de către celebrul *Institut de Recherche et d'histoire des textes* din Paris. La această școală de vară membrii echipei au putut să intre în contact cu cercetători din Franța și din America care au animat diferite ateliere legate de : ediția de text, descrierea de manuscrise medievale, aspecte de codicologie și ecdotică aplicate textelor medievale universitare, identificarea surselor unui text medieval.

Ca urmare a contactelor stabilite între echipa noastră și echipa de cercetare prezentă din cadrul IRHT-Paris, două dintre membrii echipei noastre au beneficiat de o invitație la Paris pentru un stagiul de cercetare de o săptămână în interesul echipei. Astfel în perioada 28 octombrie-3 noiembrie : Alexandra Anisie și Alexandra Baneu, invitate de către d-nul director de studii Dominic Poirel au lucrat la IRHT și au profitat de accesul la arhivele și documentația acestui institut. Ele au xeroxat și fotografiat articole și documente inaccesibile în România și care s-au dovedit indispensabile pentru avansarea proiectului nostru. Menționez din această categorie : descrieri inedite de manuscrise, notițe despre diferitele comentarii de cistercieni ce se găsesc în diferitele colecții ale acestui institut. Acest stagiul a fost extrem de profitabil echipei noastre și ne-a permis să avansăm în cercetarea noastră deoarece ca urmare a informațiilor obținute am reușit să stabilim o listă aproximativă cu manuscrisele de care avem nevoie și pe care am început să le adunăm începând cu luna martie când prima etapă a proiectului a fost încheiată.

Alte activități ale echipei ce trebuie consemnate în acest raport sunt legate de întâlnirile săptămânale ale echipei pe care le organizăm la Departamentul de Filosofie Premodernă și Românească din cadrul UBB-Cluj, unde beneficiem de găzduirea generoasă din partea domnului profesor Alexander Baumgarten și a lectorului universitar doctor Mihai Maga. Am reușit până în prezent să impunem un ritm constant : în fiecare săptămână ne întâlnim și lucrăm împreună încercând să corectăm sau să rezolvăm eventualele probleme întâlnite de fiecare membru al echipei în cadrul transcrierilor individuale. De asemenea aceste reuniuni au prilejuit multe momente de reflexie asupra felului cum organizăm o bibliotecă în jurul proiectului nostru. Fiecare membru s-a implicat activ încercând să repereze pe internet cât mai multe informații bibliografice legate de tematica noastră. Acest lucru ne-a permis să comandăm și să achiziționăm deja o serie de cărți asupra tematicii proiectului indispensabile formării echipei noastre.

Tot în cadrul acestor reuniuni toată echipa s-a implicat activ pentru a imagina cum trebuie conceput site-ul de prezentare al proiectului nostru.

Primul obiectiv al proiectului la începutul anului 2014 a fost campania de identificare a manuscriselor care conțin comentariul de *Sentinte* al cistercianului Jacobus de Altavilla. O verificare susținută a fost făcută de către membrii echipei și a directorului, astfel încât rezultatul a fost mai mult decât surprinzător. Punctul de plecare a fost articolul dedicat lui Jacobus din *Repertorium commentariorum in Sententias Petri Lombardi* al lui F. Stegmüller, unde îi sunt atribuite 8 manuscrise. Comparativ cu acest articol numărul final de manuscrise găsite în proiectul nostru este de 25. Acest rezultat este notabil și are un impact direct asupra modificării concepției

despre receptarea rolului cistercienilor în mediul academic medieval, deoarece redă mult mai vizibil circulația textului editat în cadrul proiectului. Am identificat faptul că Stegmüller atribuie în mod greșit o serie de manuscrise care conțin comentariul lui Altavilla lui Langenstein, un alt autor medieval foarte cunoscut în mediul universitar parizian și vienez și prieten cu autorul de care ne ocupăm în cadrul proiectului.

Acest prim rezultat revelator a fost acceptat spre publicare cu mult entuziasm de către profesorul Emery Kent Jr., editorul revistei *Bulletin de Philosophie Medievale*, una dintre cele mai importante publicații actuale din domeniul nostru de studiu. Această revistă este publicată de către Brepols Publisher și distribuită tuturor membrilor Societății Internaționale de Filosofie Medievală-SIEPM (circa 800 de membri) în paralel cu 600 de abonamente în biblioteci din întreaga lume. Articolul este semnat de către directorul proiectului și este intitulat « Enquête sur la tradition manuscrite du commentaire des *Sentences* du cistercien Jacques d'Elville ». Una dintre premisele articolului demonstrează în ce constă eroarea de atribuție a lui Stegmüller, atunci când acesta atribuie o serie de manuscrise ale lui Altavilla lui Langenstein. Pe baza cercetărilor noastre am avansat ipoteza că această atribuție eronată se datorează unor interpretări codicologice greșite ale manuscrisului Erfurt, Universitätsbibliothek CA 2° 118, care a fost în mod fals atribuit lui Langenstein încă din perioada medievală.

Un alt rezultat notabil al acestei anchete a fost și faptul că am reușit să identificăm, consultând cataloagele medievale ale unor biblioteci monastice, încă 5 manuscrise necunoscute dar pierdute astăzi.

Analiza codicologică și descrierea amănunțită a fiecărui manuscris ne-a permis să identificăm în codexul München, Clm 11591 câteva noi texte care ar interesa mediul studiilor medievale. Rezultatul acestor identificări este publicat în colaborare cu Luciana Cioca în articolul « New attribution in the manuscript München, Clm 11591 ».

Datorită faptului că fondurile proiectului au fost considerabil reduse și că a trebuit să continuăm procesul de cercetare în condițiile în care 50% din buget nu a fost pus la dispoziție, a trebuit să readaptăm obiectivele proiectului și să limităm investigația noastră numai asupra autorului cistercian Jacobus de Altavilla. Având în vedere faptul că am identificat un număr considerabil de manuscrise, fapt care nu era previzibil la început, proiectul s-a aflat într-un impas considerabil, deoarece am fost în indisponibilitatea de a comanda aceste manuscrise. Am debutat procesul de transcriere pe baza manuscrisului München pe care l-am găsit în open source pe situl bibliotecii München Clm 11591.

În vederea obținerii celorlalte reproduceri de manuscrise am încercat să contactăm diferiți colegi și biblioteci din străinătate, astfel încât să obținem un acces gratuit la anumite manuscrise. Suma totală care ne-ar fi asigurat comandarea de manuscrise ar fi fost în jur de 7000 de euro, dar ea nu ne-a fost pusă la dispoziție așa cum a fost inițial stipulat în proiect. Prin urmare, am fost obligați să apelăm la surse alternative, iar una dintre aceste surse a fost o colaborare cu biblioteca Institutului de cercetare și istorie a textului din Paris. Astfel, am reușit să trecem cu bine de impedimentele materiale și chiar să deschidem un dialog cu câteva instituții internaționale, mai ales bibliotecile în care avem manuscrise: Erfurt, Wertheim, Leipzig, Wölfenbittel, St. Omer, Besançon, Paris, Brugges, Basel, Cambrai, Milano, Viena, München, Laon, Linz, Klonsterneuburg, Lincoln. Directorul de proiect a întreținut o corespondență constantă cu aceste biblioteci pentru a obține reproduceri ale acestor manuscrise și pentru a asigura astfel buna desfășurare a proiectului.

În primul trimestru al anului 2014 echipa a organizat un *Three day Workshop*, între 23-28 Martie la care au participat conferențiarul Claire Angotti de la Universitatea din Reims și profesorul Chris Schabel de la Universitatea din Cipru (<http://hiphi.ubbcluj.ro/fam/conferintele-centrului-fam-1>). Pe parcursul acestui workshop echipa a avut ocazia să prezinte câteva din rezultatele deja obținute acestor doi specialiști internaționali din domeniul studiului comentariului de Sentințe. De asemenea, a fost un prilej deosebit pentru studenții din echipă să își prezinte subiectele de studiu și să primească indicații bibliografice de la acești specialiști. Cu această ocazie s-a discutat și planul unui colocviu internațional ce ar putea fi organizat în 2015.

Începând cu luna aprilie 2014, dată care a coincis cu finalizarea etapei de identificare și descriere codicologică a manuscriselor, echipa s-a reunit și împreună am decis să împărțim textul primei cărți în vederea editării. Astfel, fiecărui membru din echipă i-a revenit transcrierea a 2 sau 3 questiuini, echivalentul a aproximativ 25 de folios de text manuscris (un folio este echivalentul a 2 pagini A4 de transcriere). Această diviziune se poate consulta și la adresa care prezintă ediția noastră: www.jacobusdealtavilla.ro sub categoria 'Texts'.

În decurs de câteva luni, toată echipa a transcris textul distribuit care s-a materializat într-un document de 400 de pagini de text de transcriere brută a manuscrisului MÜNICH, clm 11591. În decursul întâlnirilor regulate ale echipei s-a decis ce formulă de colajonare să abordăm în vederea stabilirii stemmei. Prin urmare, am decis să colajonăm pentru diferite fragmente de texte integralitatea manuscriselor și să confruntăm mai apoi rezultatele, astfel încât să putem stabili raportul de filiație între manuscrise. De exemplu, pentru questiuinea 1 din Prolog am efectuat o colajonare completă a tuturor manuscriselor care au transmis acest fragment (20 manuscrise). Rezultatul a fost un total de 2800 de variante între manuscrisele colajonate. Aceste variante au fost minuțios analizate iar rezultatul a fost: există o familie de manuscrise germane care reunește manuscrisele MZEW și o altă familie de manuscrise de proveniență franțuzească care reunește BPV; a apărut ca o evidență faptul că nici unul dintre manuscrise nu a putut servi drept model pentru celelalte, în sprijinul acestei remarci stând faptul că fiecare manuscris prezintă o serie de omisiuni considerabile (succesiune de mai mult de 10 cuvinte). Considerând că proiectul avansează în cele mai bune condiții și că stabilirea textului începe să prindă contur în urma unei reuniuni de echipă am decis în noiembrie 2014 să prezentăm câteva eșantioane din textele transcrise spre evaluare editorului Brepols pentru colecția *Corpus Christianorum*, cea mai importantă colecție internațională din domeniul nostru. Evaluarea se face în patru etape și până în prezent propunerea noastră a trecut de prima etapă cu succes și așteptăm deciziile finale.

În perioada septembrie – decembrie 2014, toată echipa a început să colajoneze transcrierea manuscrisului MÜNICH cu celelalte manuscrise obținute. Astfel, fiecare lema din manuscris a fost reverificată și au fost indicate toate diferențele între manuscrise. Rezultatul obținut este impresionant: 50000 de note de aparat critic (putem pune la dispoziție aceste date). În următoarea perioadă toată echipa se concentrează asupra centralizării acestor date, organizării și clasării lor în grupe de câte 2 până la 18 manuscrise.

Având în vedere faptul că în componența echipei avem și membrii foarte tineri, în calitate de director am acordat o atenție specială aspectului pedagogic al

subiectului proiectului. Astfel, am propus la doi din membrii echipei subiecte de licență pornind de la conținutul textului editat. Ioana Curut a susținut în iunie lucrarea cu titlul « Cunoașterea directă și intențională a singularului la Pierre de Jean Olivi și problema reprezentării mentale la Jacobus de Altavilla », după această lucrare Ioana Curut s-a înscris la master continuând acest proiect și aprofundând cercetarea sa pe Jacobus de Altavilla, autorul proiectului nostru; iar Andrei Marinca în paralel cu lucrarea sa de licență a reușit să lucreze pe articolul publicat în germană « Jacobus von Altavilla » publicat on line în Cistercian Biography (http://zisterzienserlexikon.de/Jacobus_von_Eltville). Iar la alți doi membrii care s-au înscris la doctorat am propus de asemenea niște subiecte mai ample și cu o originilatate asigurată plecând de la conținutul comentariului lui Altavilla. Aceste lucrări de licență și de doctorat trebuie considerate în cadrul proiectului nostru sub aspectul valorizării materialului studiat. În calitate de director, i-am încurajat pe toți studenții din echipă să aplice pentru burse în străinătate sau să meargă la conferințe internaționale.

Candidatura Lucianei Cioaca a fost acceptată în urma unui concurs de preselecție la *COST/IRHT Training School. Transmissions of texts. New tools, new approaches. 31 March-4 Aprilie 2014 Paris*, unde au participat tineri europeni din 12 țări. În cadrul acestui Training School ea a avut ocazia să prezinte proiectul nostru și să îi dea o vizibilitate internațională.

De asemenea în perioada 24-30 noiembrie 2014 toți membrii echipei au participat la *Second Annual THESIS meeting for reading medieval Manuscripts*, ținut la Paris la Institute de Recherches d'Histoire de Textes, unde am putut stabili contacte cu unii dintre cei mai reputați specialiști din domeniul nostru: William Courtenay (Madison University), Steve Livesey (Oklahoma University), Ueli Zahnd (Basel University), Marco Toste (Universitat de Porto), Pascale Bermon (CNRS-Paris). Proiectul nostru a fost prezentat în cadrul acestui Workshop și unii dintre membrii noștri: Alexandra Anisie, Daniel Coman, Mădălina Pantea, Monica Brânzei au susținut conferințe pe tema comentariului pe care îl edităm. Cu această ocazie am prezentat și noua listă de manuscrise pe care am stabilit-o și ea a fost introdusă în database-ul proiectului Societății Internaționale de Filosofie dirijat de Profesorul William Courtenay: *An online repertory of commentaries on Peter Lombard's Sentences* (<https://rcs.philsem.unibas.ch/rs/setting.php>) privind o nouă editare a Catalogului lui Stegmüller despre comentariile de Sentințe.

În luna noiembrie Alexandra Baneu a profitat de un stagiu de o lună la Praga unde a putut investiga cataloage de biblioteci cu precădere din estul Europei, pentru a fi siguri că nu mai găsim alte noi manuscrise ale lui Jacobus de Altavilla.

În luna iunie 2014 Mădălina Pantea a răspuns la un *call for proposal* în vederea participării la o conferință internațională ce va avea loc la Oxford organizată de către John Sletermaker și Jeff Witt. Ea a propus ca temă: receptarea lui Augustin în comentariul lui Altavilla, așa cum apare în ediția care este în curs de finalizare. Acest colocviu va avea loc în iunie 2015 la Oxford.

De asemenea, Mădălina Pantea și Daniel Coman au trimis în octombrie 2014 câte o aplicație pentru Dr. Günther Findel-Stiftung care le va putea asigura un stagiu de cercetare ce va avea loc în 2015 la Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel în colecția căreia se află manuscrisul Wolfenbüttel, Herzog-August-Bibliothek, Helmstedter 230 (1458) care conține comentariul lui Altavilla.

Toți membrii echipei au colaborat în mod profitabil pe durata anului și au reușit să armonizeze lucrul în echipă cu direcțiile lor individuale de cercetare. Directorul de proiect s-a implicat în organizarea și coordonarea echipei dictând direcțiile de cercetare. A deschis un dialog și a întreținut o corespondență cu colegi din mediile universitare internaționale: Paris, Reims, Basel, Nicosia. Astfel, împreună cu Claire Angotti de la Universitatea din Reims și William Duba de la Universitatea din Nijmegen a semnat contractul, în calitate de director de colecție, cu editura Brepols (acest act se poate pune la dispoziție pentru verificare) pentru lansarea din ianuarie 2015 a colecției *Studia Sententiarum* care va avea ca vocație principală publicarea studiilor din comentariile de Sentințe. Din primăvară 2014 a devenit membru în bordul editorial al colecției *Biblioteca Medievală* de la Polirom. A supervizat fiecare etapă din avansarea proiectului și a lucrat la identificarea de noi manuscrise.

În această primă fază a proiectului principalul obiectiv a fost transcrierea manuscriselor medievale, colaționarea lor și identificarea de noi manuscrise. Acest tip de cercetare explică faptul că nu există un număr mare de publicații.

Încercând să dăm cât mai mare vizibilitate rezultatelor obținute în această fază toate publicațiile au fost scrise în limbi de circulație internațională: engleză, franceză și germană.

30.11.2014

Director de proiect
Monica Brânzei

